

Autokracie a pád demokracií

Komparatistika

FSS MU 2017/18

Doc. Marek Rybář, PhD.

Autokratické režimy

- nedemokratický (autokratický) režim je označenie, ktorá zahŕňa všetky nedemokratické režimy
- okrem cenzúry a represíí majú len málo spoločných znakov, predstavujú veľmi heterogénnu kategóriu

Dimenzie nedemokratických režimov

- 1. kto v nich vládne
- 2. aké oprávnenie na vládnutie prezentujú
- 3. akými prostriedkami kontrolujú moc

A. Kto vládne?

- **1. personálna moc**
- vládnucci monarcha
- líder diktátorskej organizácie,
- autokrat "prezlečený" za demokrata
- **2. organizačná moc**
- armáda,
- strana

1. Vládnuci monarcha

- má reálnu moc, ktorá sa približuje dnešným diktátorom
- v arabskom svete, konkrétne v Saudskej Arábii, Spojených arabských emirátoch a Ománe, čiastočne aj Jordánsko (kde je monarchova moc viac obmedzovaná)
- nejde o tradičnú legitimizáciu a pokračovanie historických monarchických línií, ale o moderné politické režimy

1. Vládnci monarcha

- Nerastné suroviny
- Herb (1999): dynastická kráľovská rodina môže odstrániť nekompetentného vládcu a nie je viazaná primagenitúrou
- dynastické kráľovské rodiny tak dokážu prísť k zhode a nedávajú tak šancu "outsiderom", napr. armáde

2. Personálny líder (diktátorskej organizácie)

- nespochybniteľní diktátori, aj keď ich moc vznikla a opiera sa o politickú organizáciu
- Mao vs. dnešní vysokí čínski predstavitelia
- Mao kontroloval stranu ako vlastný nástroj moci, personálni lídri dosiahli obrovský stupeň autonómie od vlastnej strany
- Znakom autonómie je často rodinné následníctvo (Severná Kórea, Sýria)

3. Diktátor v demokratickom prezlečení

- Po Tretej vlne diktátori málokedy tvrdia, že nezavedú demokratické procedury
- latinskoamerickí populistickí prezidenti, po prevzatí moci uskutočnili "autogolpe"/self-coup - prevzatie skoro absolútnej moci
- voľbách získanú moc a legitimitu transformujú na osobnú moc, snažia sa manipulovať polosúťaživé voľby (Peru, Venezuela)

4. Vláda armády (vojenská diktatúra)

- od 50.-tych do 70.-tych rokov sa uskutočnilo vyše tridsať vojenských prevratov v krajinách vtedajšieho tretieho sveta – „štandardná forma“
- Finer (1970): rozlišoval medzi priamou vládou armády, kde rozhoduje vojenská junta (rada), a skrytou vojenská diktatúra, kedy armáda vládne nepriamo prostredníctvom zákulisného vplyvu na civilnú moc

5. Vláda jednej strany

- menej časté ako vojenské diktatúry, ale trvajú dlhšie
- komunistické a fašistické režimy, ale aj ideologicky ťažšie klasifikovateľné režimy v Treťom svete (typicky Afrika)
- iracký režim strany Baas Saddáma Huseina, v Latinskej Amerike vláda PRI v Mexiku (1940-1990) alebo Sandinisti v Nikarague

B. Aké majú oprávnenie vládnuť

- Dnes odvodzujú svoje oprávnenie od nejakej formy náboženskej alebo ideologickej legitimacy, prípadne tvrdia, že disponujú demokratickou legitimitou
- **náboženská** legitimizácia sa v moderných časoch objavila po iránskej islamskej revolúcii - nová ústava obsahovala religiózne elementy, úrad pre duchovného vodcu revolúcie Chomejního, po jeho smrti prešiel na Chameneího

B. Aké majú oprávnenie vládnut'

- v súčasnosti je v zárodkoch legitimizácia Islamského štátu ISIS, ktorý kontroluje vlastné územie (Irak, Sýria) a plánuje vydávať už aj vlastnú menu, na čele stojí politický a náboženský vodca – kalif
- **ideologická** legitimizácia v 20. storočí takmer úplne nahradila náboženskú
- komunistické a fašistické režimy

B. Aké majú oprávnenie vládnut'

- aj niektoré **vojenské či personálne** diktatúry sa odvolávali na ideologické oprávnenie
- Egypt 1952, plukovník Násir tvrdil, že armáda konala ako dočasný "predvoj revolúcie",
- podobne plukovník Kadáfí v r. 1969
- nedemokratické režimy často tvrdia, že používajú demokratické nástroje, prípadne že pripravujú ich zavedenie alebo obnovenie

B. Aké majú oprávnenie vládnut'

- napr. vojenský prevrat v Barme r. 1988 viedol k "zavedeniu" demokratických procedúr v roku 2011, takže "dočasnosť" trala viac ako dve desaťročia
- nesúťaživé alebo polosúťaživé voľby
- Čína je oficiálne multistranícky režim (osem strán okrem komunistickej)
- v Kazachstane, Azebajdžane a ďalších stredoázijských krajinách sú zase časté bábkové strany a kandidáti, zdanie súťaže

C. Ako kontrolujú moc

- Totalitný: výraz používaný B. Mussolinim v 20.-tych a 30.-tych rokoch 20. storočia
- Snaha o totálnu transformáciu ľudskej prirodzenosti prostredníctvom kontroly všetkých aspektov života
- bola ideológia, ktorá nielen zdôvodňovala, ale aj ponúkala návod
- Spočiatku vyzdvihovaná úloha lídra v totalitných režimoch

C. Ako kontrolujú moc

- po Stalinovej smrti sa väčšia pozornosť iným aspektom ich fungovania, s kritikou kultu osobnosti Stalina výrazne zmiernila (relatívne) úloha teroru a tajnej polície
- ciele totalitnej ideológie ostávali skôr v rovine ašpirácií než že by presne vykresľovali realitu komunistických a fašistických režimov
- Severná Kórea lepší príklad než ZSSR a nacistické Nemecko

Totalitný vs autoritársky

- rozdiel medzi totalitnými a **autoritárskymi** režimami po prvý raz systematicky sformuloval Juan J. Linz (1970)
- prítomnosť obmedzeného politického pluralizmu
- absencia rozpracovanej ideológie, prípadne jej chýbajúca relevantnosť pre aktivity režimu
- absencia politickej mobilizácie
- predvídateľné (obmedzené, nie neobmedzené alebo ľubovoľné) vodcovstvo malej skupiny alebo jednotlivca

Posttotalitný a sultánsky režim

- neskôr spolu so Stepanom (1996) identifikovali aj post-totalitný typ, t.j. oslabený totalitný režim, ktorý viditeľne nenapĺňa ciele vlastnej organizácie
- s rovnakým autorom aj razili pojem "sultánske" režimy, ktorý charakterizoval absolutistické personálne diktatúry,
- nielen chýbala ideologická motivácia totalitných vládcov, ale v ktorých boli hlavnými motiváciami podporovateľov ako strach, tak aj „chamtivosť“

Nástroje kontroly

- používajú celú škálu nástrojov na kontrolu spoločnosti a štátu tam, kde "zlyháva" ideologická legitimizácia
- Politická polícia s cieľmi:
  - 1. zhromažďovanie informácií od informátorov, resp. počas výsluchov,
  - 2. tresty, ktoré siahajú od popráv a "zmiznutia" politických protivníkov po zmarenie ich kariérnych a životných cieľov

Vojenské diktatúry

- vojenské diktatúry používajú ako nástroje kontroly jednak juntú a jednak vyhlasovanie stanného práva
- policajné a súdne právomoci sú prenesené na armádu, vojaci potom patrolujú v uliciach
- niektoré vojenské diktatúry priamo menovali svojich zástupcov do kľúčových pozícií vo vláde, štátnej správe

Systemy vlády jednej strany

- systémy vlády jednej strany využívali stranícku štruktúru a členstvo na dodatočnú kontrolu spoločnosti a na kontrolu implementovania politických rozhodnutí
- v tomto zmysle Politbyro je ekvivalentom junty a členovia strany ekvivalentom vojakov v uliciach vo vojenských diktatúrach

Nové formy autokracií

- až 2/3 autokracií za posledných 20 rokov organizujú multistranícke voľby
- manipulované a neslobodné, zvyhodňujú predstaviteľov režimu
- voľby a ďalšie inštitúcie nemajú za cieľ autonómny výkon moci, ale sú ústupky, ktoré autoritársky režim poskytuje s cieľom zachovať svoju moc

Nové formy autokracií

- manipulácia namiesto potláčania inštitúcií:
- **parlamentom** obmedzujú právomoci, manipulujú ich zloženie, alebo ich udržiavajú rozdrobené
- vo **voľbách** obmedzujú politickú súťaž tým, že neumožňujú kandidovať všetkým záujemcom, manipulujú výsledky, ovplyvňujú možnosti na prezentáciu kandidátov

Nové formy autokracií

- **médiám** napr. uplatňujú štátny monopol na tlač (tisk), kritické médiá obmedzujú ovplyvňovaním zadávateľov reklamy alebo zneužívaním daňových kontrol a pod.
- cieľom je uľahčiť autoritárskym vládcom komplexné procesy vládnutia (**governance**), a zároveň zabezpečiť zachovanie/kontinuitu politickej moci (**survival**)

Nové formy autokracií

- **dilema pre oponentov:** účasťou na pol. inštitúciách režimu stávajú spolutvorcami režimu, na strane druhej je to príležitosť na pokus o transformáciu režimu
- **riziko pre režim:** nie je možné povoliť autonómne inštitúcie a zároveň úplne vylúčiť, že sa nestanú nástrojom opozície na zmenu režimu

Prečo trvajú autokratické režimy?

- ad modernizačná debata:
- spoločnosť zostáva chudobná, negramotnosť vysoká, nerovnosti medzi ľuďmi sú obrovské
- občianska spoločnosť je nevyvinutá, čo podkopáva rozvoj systémovej alternatívy
- chýbajúca autonómna ekonomická báza (štát/režim kontroluje produkciu)

Prečo trvajú autokratické režimy?

- vo vzťahu špecificky k blízkovýchodným autoritárskym demokraciám sa často spomína **nepriaznivá (Islamská) politická kultúra**
- navyše tieto krajiny sú aj **geograficky izolované** od centier demokracie (veľmi málo z nich má za susedov štáty s úspešnou demokratickou tranzíciou)

Prečo trvajú autokratické režimy?

- Bellin: odhodlanie a **silu donucovacieho štátneho aparátu** brániť režim
- dobré finančné zabezpečenie,
- medzinárodná/zahraničná podpora
- jeho nízka miera inštitucionalizácie a
- relatívne malá miera mobilizácie obyvateľstva opozíciou

Aké dôsledky majú autokracie?

- "bad policy makes good politics, good policy makes bad politics"
- de Mesquita a kol (2001): režimy sa odlišujú aj tým, na akej širokej báze („koalícii“) stoja
- malé koalície – autokracie (armáda, strana apod.)
- veľké koalície – demokracie (voliči)

Aké dôsledky majú autokracie?

- A. režimy, ktoré zabezpečujú širokú prosperitu (hospodársky rast) sú zároveň režimy, ktorých vládcovia vládnu veľmi krátko
- B. naopak v režimoch, ktoré majú katastrofálne hospodárske výsledky, vládnu vládcovia najdlhšie
- A = režimy veľkej koalície, B = režimy malej koalície

Aké dôsledky majú autokracie?

- v autokraciách stačí, ak vládcovia zabezpečia úzku koalíciu podporovateľov, v demokraciách musia uspokojiť široké masy voličov univerzálnym hospodárskym rastom
- zároveň platí, že autokracie s multistraníckymi voľbami sú výkonnejšie než autokracie bez volieb (Miller 2015)

Aké dôsledky majú autokracie?

- volebné autokracie majú v porovnaní s autokraciami bez volieb pozitívny vplyv na celý rad ukazovateľov ľudského rozvoja, napr. detskú mortalitu, gramotnosť a "genderovú rovnováhu" vo vzdelávaní
- volebné autokracie dosahujú porovnateľné výsledky s demokratickými režimami pokiaľ ide o ukazovatele v zdravotnej starostlivosti a vzdelávaní

Aké dôsledky majú autokracie?

- v porovnaní s demokraciami ale nedosahujú podobné výsledky v oblastiach ako sú občianske práva a represívnosť režimu
- voľby sú dôležité aj v autokratických režimoch a *democracy promotion* má zmysel aj vtedy, keď nevedie k vzniku plnohodnotnej demokracie